

Відгук

про дисертацію *Ганни Дмитрівни Швець*
«Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)
(Київ 2021)

Методика навчання української мови як іноземної останніми роками все більше і більше привертає до себе увагу як викладачів-практиків, так і науковців-дослідників. В особі Ганни Дмитрівни Швець вдало поєдналися обидві іпостасі – глибокий дослідник-науковець та всебічний практик, який постійно в пошуках оптимальних методів, форм і засобів результативного навчання студентів-іноземців мови Української держави. А навчання мови – це не сухе заучування граматичних структур чи способу поєднання слів поміж собою, а занурення в український етнос, соціум, його культуру, історію, традиції.

Власне на таких засадах побудовані майже усі навчальні книжки, які доцент кафедри української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Г. Швець створила для авторських курсів викладання української мови як іноземної.

Описавши свій багаторічний досвід у кваліфікаційній науковій праці, вона довела його життєздатність, унікальність та дієвість, створила відповідну систему, яка претендує на поширення і втілення в навчально-методичну практику.

За мету дисертантка поставила – теоретико-методологічне обґрунтування методики навчання української мови іноземних студентів-гуманітаріїв на засадах текстоцентричного підходу (с. 3 автореферату. 10 тексту дисертації). Оскільки методика спрямована на студентів філологічного, історичного, культурологічного, філософського, юридичного та ін. факультетів, то, відповідно, авторка наукової праці реалізувала її на засадах компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, міжкультурного та професійно орієнтованого підходів, на сертифікації рівнів володіння української мови як іноземною.

Озброївшись низкою методів, серед яких група теоретичних, емпіричних, статистичних, візуально-графічних, дисертантка провела надзвичайно цікаве,

глибоко наукове, перспективне дослідження, в якому детально обґрунтовала теоретико-методологічні засади навчання української мови як іноземної на текстоцентричній основі, з'ясувала соціолінгвістичні та організаційні умови навчання української мови іноземних студентів, схарактеризувала становлення й розвиток методики навчання УМІ в закладах вищої освіти України та за кордоном. Дослідниця увела і поширила низку базових понять, серед яких: «мовна особистість», «вторинна мовна особистість», «професійна мовна особистість», «вторинна професійна мовна особистість», «іншомовна комунікативна компетентність», «іншомовна професійна комунікативна компетентність», «текстова компетентність», «навчальний текст», «навчальна текстотека».

Дисертація містить п'ять розділів, у яких мова йде про теоретичні засади навчання української іноземних студентів, про психолого-педагогічні та лінгвістичні засади формування вторинної мовної особистості іноземного студента-гуманітарія, про навчальну текстотеку з української мови як іноземної: лінгводидактичні стратегії моделювання, про художній текст у навчанні іноземних студентів-іноземців. В останньому – п'ятому розділі – проаналізовано результати експериментальної перевірки запропонованої методики.

Авторка наукової праці виділила суб'єктивні та об'єктивні чинники ефективності навчання УМІ у закладах вищої освіти, до яких віднесла внутрішній потенціал та особистісно-мотиваційні характеристики учасників освітнього процесу: студент - викладач (суб'єктивні чинники), мовленнєве середовище, удосконалена відповідна методика, дидактико-методичне та матеріально-технічне забезпечення (об'єктивні чинники).

Дуже влучно й актуально схарактеризовано соціологію мовленнєвого середовища у столиці, статистику зростання іноземного контингенту за останні роки у вишах, оскільки Україна стала привабливою на ринку освітніх послуг. Однак на теренах нашої батьківщини ще діють бюрократична система запрошень, відсутність конкурсного відбору за рівнем знань, втручання фірм-посередників тощо.

Довший час навчання іноземців здійснювалося мовою сусідньої держави, бракувало викладачів української мови в іноземній аудиторії. Окреслено соціолінгвістичний, політичний та організаційний критерії цих причин та проілюстровано усе у відповідних схемах і таблицях. Подано статистичні дані на підтвердження таких ситуацій. На с. 35 дисертантка констатує, що « *мовне питання, зокрема і проблема мови навчання іноземців, отримувало різний вектор розв'язання залежно від політичного клімату в державі*, тому мовна політика в Україні багато в чому була і є непослідовною та незбалансованою. У роботі наведено низку правових і державних документів, які провокували й досі провокують таку ситуацію.

Швець А.Д. дійшла висновку, що однією із ключових проблем навчання інокомунікантів залишається якість їхньої мовленнєвої підготовки, формування комунікативної компетентності загалом та навичок наукового мовлення зокрема на рівні, достатньому для повноцінного навчання в ЗВО України.

Інтенсивність розвитку методики навчання УМІ великою мірою залежать від державної мовної політики, спрямованої на підняття авторитету української мови передусім у своїх громадян.

У роботі здійснено екскурс в історію викладання УМІ у світовому обширі, де зокрема працюють і випускники Львівського університету, схарактеризовано тенденції розвитку цієї галузі за кордоном. Виклад інформації супроводжують статистичні дані й авторські коментарі.

Окреслено напрями становлення системи навчання УМІ за кордоном. Це:

- 1) Українська як мова спеціальності.
- 2) Українська як друга іноземна мова в межах традиційної славістики.
- 3) Українська мова як складник системи підготовки фахівців з українознавства.
- 4) Українська мова в системі підготовки фахівців-міжнародників.
- 5) Українська як третя іноземна.
- 6) Українська як предмет самостійного вибору студента.

І кожен із них покликав до створення відповідних навчальних книжок та навчально-методичних матеріалів: підручників, посібників, розмовників, словників, величезний список яких перелічено у роботі, які здебільшого розраховані на конкретного носія мови.

Із зарубіжжя автор переносить нас в Україну, де створення універсальних навчальних матеріалів, не розраховані на користувача певної мови чи мовної групи, а має загальне спрямування. Кожне видання детально розглянуте й проаналізоване. З'явилися й дисертації в цьому ж руслі (Г. Онкович, Л. Паламар, Н. Зайченко та С. Воробйова, Н. Василенко, Г. Іванишин, Т. Кудіна, О. Пальчикова та ін.), перелічені усі конференції, що відбувалися у вишах України, присвячені навчанню мови іноземних студентів. Приємно, що згадані і львівські форуми. А також йдеться про діяльність українських вишів в ракурсі УМІ. Окреслено й роботу МОН в розробленні стандартів щодо рівнів володіння українською мовою.

У становленні методики викладання УМІ виокремлено три періоди.

1) 20-і рр. XX ст. – 1991 р. – викладання УМІ в нечисленних зарубіжних інституціях, спорадична поява навчальних видань, в основному за кордоном, зорієнтованих переважно на носіїв англійської мови.

2) 90-і рр. XX ст. – початок 2000-х рр. (від перших спроб комплексного теоретичного осмислення напрямків розвитку молодшої гілки лінгвометодичних досліджень й усвідомлення проблем до закладення підвалин методики навчання УМІ.

3) сучасний етап – активний науковий пошук з методики викладання УМІ в різних напрямках.

Г. Швець показала широку палітру сучасного дидактичного матеріалу, розбивши його на 13 груп, де схарактеризовано кожен вид навчальних книжок і перелічено усі видання. А їх охоплено аж 500!

На порядку денному – лінгводидактична підготовка майбутніх викладачів української мови як іноземної, бо «без володіння методикою викладання української мови як іноземної заняття не досягають мети і, що ще прикріше, призводять до нерозуміння і несприйняття матеріалу іноземними студентами», - констатує автор на с. 76 тексту дисертації.

Розглядаючи психолого-педагогічні та лінгвістичні засади формування вторинної мовної особистості, дисертантка наголошує, що сьогодні на перший план вийшов антропоцентричний підхід, який «змінив акценти в меті мовного

навчання – не знання про мову і навіть не знання мови, а формування мовної особистості, здатної ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію». В центрі інтересу різних лінгвістичних наук опинилася людина. Авторка детально розглянула й розкрила задекларовані на початку поняття «мовна особистість», «вторинна мовна особистість», «двомовна особистість», їхнє трактування у працях європейських вчених, окреслює параметри мовленнєвої здатності, що вимірюється: рівнями мовної системи, видами мовленнєвої діяльності, рівнями розвитку мовленнєвої здатності (правильності, швидкості, насиченості, адекватного вибору, адекватного синтезу).

Українські лінгводидакти і філологи акцентують увагу на проблемі формування національно-мовної особистості. Ганна Дмитрівна формулює чітке визначення «вторинної мовної особистості», яка охоплює сукупність здібностей, лінгвістичних і соціолінгвістичних знань, мовних та мовленнєвих умінь і навичок, комунікативного досвіду, що визначають можливість ефективного використання нерідної мови для взаємодії з представниками іншої національної культури.

А щоб цього досягти, слід продумати методи, форми і засоби її навчання. Одним із таких автор бачить навчальну текстотеку, пов'язану з лінгводидактичними стратегіями моделювання, що охоплює як створення моделі тексту, так моделювання тексту. Навчальна текстотека охоплює тести побутової, професійної, навчальної та суспільної сфер, кожна з яких поділяється на низку притаманних тій чи іншій сфері текстів, різних за тематикою і принципами відбору.

Слід зазначити, що кожна думка, кожний постулат цього наукового дослідження містить детальний історичний огляд праць, у яких автори торкалися цього питання. Це, по суті, своєрідна довідкова енциклопедія, яка стане у пригоді усім, хто вирішив займатися викладанням української мови як іноземної.

Окрема увага дослідниці приділена роботою з професійними текстами, які б не лише сприяли засвоєнню мови в певному напрямку, а й дозволяли б ознайомлюватися з фаховими термінами, поступово занурюючись у мову професії. Формування мовної компетентності в науковому мовленні, на думку

авторки наукової праці, має базуватися на: 1) здатності адекватно розуміти науковий текст українською мовою та аналізувати його структуру, 2) правильному й доречному використанні типових лексико-граматичних конструкцій наукового стилю і необхідних термінів при відтворенні й трансформації вихідного тексту та продукуванні самостійного висловлення на певну тему за спеціальністю, 3) умінні здійснювати аналітико-синтетичну переробку інформації наукового тексту і продукувати вторинні тексти: тези, анотацію, реферат тощо. А це свідчить про значно вищі вимоги до текстової компетентності іноземного студента-гуманітарія.

Детально прописані у роботі уміння й навички, спрямовані на формування наукового мовлення чужомовного студента, окреслено основні завдання, поставлені перед тими, хто навчатиме таких студентів. Окрім наукових текстів значна увага в роботі приділена навчальним текстам (модельованим, відібраним), описано структуру та модель навчальної текстотеки, особливості її застосування у навчальному процесі. Не оминула увагою авторка й тексти краєзнавчого спрямування.

Від науково-навчального тексту Г. Швець плавно перейшла до художнього. Так само скрупульозно й детально вона розглядає роль художнього текстового матеріалу в навчанні мови, принципи його добору та адаптації, характеризує лінгводидактичний матеріал окремих жанрів художніх творів, презентує систему робіт з художнім текстом у навчанні інокомунікантів. Детально описано чинники, які визначають ефективність того чи іншого навчального матеріалу, лінгводидактичні можливості окремих жанрів.

Ганна Дмитрівна створила комплексну систему завдань для роботи з художнім текстом у навчанні української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей, з'ясувала можливості окремих фольклорних і літературних жанрів у навчанні УМІ.

Важливу роль у навчанні відіграє лінгводидактичний аналіз тексту, який допоможе розкрити його фактуальну, концептуальну й підтекстову інформацію, формуватиме лексико-граматичні навички, розвиватиме усне й писемне мовлення. Впроваджуючи ідею текстоцентризму як одного з провідних

принципів навчання мови, Г. Швець обґрунтовує свою ідею тим, що: *текст виступає продуктом, засобом та об'єктом комунікації, тож оволодіння будь-якою іноземною мовою базується на роботі з текстом, що забезпечує вивчення мовних одиниць і явищ не ізольовано, а у зв'язках один з одним (семантичних, граматичних, синтаксичних, стилістичних)*. Окреслює авторка й коло методів ефективної роботи з текстом, серед яких групова робота, проєктна технологія, ігрові технології (мовні й мовленнєві), дискусії, кінозаняття, екскурсії (реальні та віртуальні), творче письмо тощо. Усе детально описано, прокоментовано, проілюстровано на власній практиці.

В окремому заключному розділі детально подано і прокоментовано результати експерименту на основі запропонованої методики текстоцентризму, проведеного в інших навчальних закладах України.

Педагогічний експеримент пройшов кілька етапів формування та апробації: підготовчий (2008-2013), констатувальний (2014), формувальний (2014 -2019), контрольний (2019-2020), був проведений на базі кількох вишів у різних містах України (Харків, Львів, Кривий Ріг, Суми, Дніпро, Луцьк, Одеса), де засвідчив свою ефективність, дієвість й актуальність. На різних етапах експериментально-дослідної роботи взяли участь 441 іноземний студент та 38 викладачів української мови як іноземної

Висновки роботи чіткі, лаконічні, повністю відповідають поставленим завданням. Список використаної літератури охопив понад 1000 позицій, де вагоме місце посідають і зарубіжні джерела.

Зміст автореферату повністю відбиває зміст відповідних структурних компонентів (вступу, розділів і висновків) дисертаційного дослідження. Із заявленої проблеми авторка опублікувала 54 наукові праці, серед яких заслуговує на увагу монографія: «Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей» (К., 2019), чотири у закордонних періодичних наукових виданнях, три навчальні посібники, навчальні програми та методичні рекомендації до дисциплін спеціалізації, низка статей у педагогічних та філологічних фахових виданнях, наукові праці апробаційного характеру.

Знайомство із цими публікаціями переконує, що концептуальні положення дисертації знайшли адекватне висвітлення в них. Автор повною мірою використовує напрацювання цих публікацій у структурі своєї роботи.

Робота пройшла належну апробацію на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях з проблем мовної підготовки іноземних студентів, міжнародних конгресах і форумах, міжнародних семінарах і науково-практичних конференціях (Київ, Харків, Львів, Одеса, Острог, Бердянськ, Суми, Івано-Франківськ, Мінськ, Вільнюс, Вітебськ, Білосток, Познань, Батумі, Кіото тощо).

На захисті хотілося б почути відповіді на запитання:

1. Як здійснювалася робота з професійними текстами у збірних групах гуманітаріїв?

2. Чи багато іноземних студентів і з яких саме країн виявили бажання опановувати фах філолога-україніста чи історика?

3. Чи працювали за Вашою методикою колеги по кафедрі в інших групах?

4. Якщо текст є основною формою спілкування, то чи може бути застосована якась інша, не текстоцентрична, методика ?

5. Яка методика, на Вашу думку, має домінувати в негуманітарних групах?

6. Чи розрізняєте Ви поняття текст і дискурс?

У рецензента є також декілька дискусійних зауваг та побажань:

1. Нам видається, що такі детальні екскурси в історію кожного методичного поняття дещо переобтяжують текст, роблять його важким для сприйняття.

2. Цікаві вставляння елементів конспектів, уривків з текстів, з одного боку, унаочнюють теоретичні положення, з іншого - переводять науковий виклад у методико-практичний, що порушує закони текстотворення. Варто було б ці елементи винести у додатки.

3. Щодо термінології: не дуже милозвучні терміни «іномовні» та «вторинний». У 20-30-х роках побутувало слово «чужомовний», «не рідномовний».

Однак висловленні запитання та дискусійні положення аж ніяк не применшують наукової новизни, важливості і значення роботи. Оскільки з її появою українська лінгводидактика отримує новий напрям досліджень навчальних методик у роботі з іноземними студентами.

У цілому робота справляє враження глибокого наукового дослідження, яке має вагоме теоретичне (розроблена нова результативна методика навчання іноземних студентів української мови на основі теоретико-методичних положень про дидактичний і розвивальний потенціал навчальної текстотеки з урахуванням конкретного контингенту іноземних студентів на рівнів володіння українською мовою) та практичне (в розробленні, обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей). Вражають і додатки до роботи, де подано зразки анкет викладача й студента, тексти різної тематики для читання зі супровідними запитаннями та дотекстовими, передтекстовими й післятекстовими вправами, творчими завданнями.

Опонована дисертація *«Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей»*, повністю відповідає вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України до праць, поданих до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова), а її автор – **Швець Ганна Дмитрівна** – цілком заслуговує на те, щоб їй присудити науковий ступінь доктора педагогічних наук з названої спеціальності.

Завідувач кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка
доктор філологічних наук, професор

Кочан І.М.

6 квітня 2021 року

